

поділом ролей, статусів, групових норм, цінностей) та ситуацію, в якій, прямо чи побічно, задіяні всі члени колективу. Шкільна політика, толерантне або нейтральне ставлення адміністрації школи, вчителів до прояву агресивних, насильницьких, ворожих дій з боку учнів та поведінка самих вчителів формує загальну атмосферу не тільки учнівського класу, але й усієї школи, визначає внутрішнє життя, тобто соціально-психологічний клімат. Булінг у шкільному середовищі розвивається в ситуації ворожості, конфліктності, страху. Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо в обґрунтуванні та апробації діагностики та профілактики булінгу в шкільному середовищі.

Список використаної літератури

1. Волинець Л., Т.Дорошок, М.Євсюкова. Система захисту дітей від жорстокого поводження : навч.-метод. посіб. Держ. соц. служба для сім'ї, дітей та молоді. Міжнар. жіночий правозахисн. центр «Ла Страда Україна». Київ: Держсоцслужба, 2005. 395 с.
2. Дубровська Є. Насильство в школі: аналіз проблеми та допомога, якої потребують діти та вчителі у її розв'язанні. Київ, 2009. 34 с.
3. Куртова С. Булінг у школі. Освіта.UA: сайт. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/42788/ (дата звернення 06.02.2021)
4. Король А. Причини та наслідки дослідження явища булінгу. *Відновне правосуддя в Україні*. 2009. №1-2. С.190
URL:https://rescentre.org.ua/images/Uploads/Files/poperedzhenya_dl/buling_articl
5. Стельмах С. С. Обдаровані діти як об'єкт боулінгу. Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 8. К. : Ін-т обдарованої дитини, 2012. С.196 - 202.
6. Короткий огляд статистики насильства: URL <https://www.unicef.org/ukraine> (дата звернення 07.02.2021)
7. Превенція агресивності та насилля в освітньому середовищі: методичні рекомендації / О.Ю. Дроздов, Л.В. Живолуп, О.В. Ніжинська, Я.В. Сухенько / за ред. Я.В. Сухенко. Полтава. ПОППО, 2011. 80 с.

Prof. dr hab. Jakub Bartoszewski
Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koninie
prof. dr hab. Krzysztof Kowalik
Politechnika Opolska

SYSTEM PREWENCYJNY JANA BOSCO JAKO PSYCHOLOGIA WYCHOWAWCZA

Abstrakt

W proponowanym artykule omówimy zagadnienie związane z systemem wychowawczym Jana Bosco, który realizował swą misję w Turynie we Włoszech. System wychowawczy został zamknięty w czterech podstawowych elementach: asystencji, religijności, rozumności, amorevolezza. Dzięki temu wpisywał się w psychologię wychowawczą.

Słowa klucze: Jan Bosco, system prewencyjny, psychologia wychowawcza.

Wstęp

Jan Bosko urodził się w środowisku wiejskim i konserwatywnym, ale naturalna mądrość, konieczności życiowe i tendencje jego epoki skłoniły go do poszukiwań i przystosowania się do świata, w którym żył. Umiłowanie dzieł literatury pięknej, zabawy, widowisk mogłyby uczynić zeń humanistę według starej tradycji jego kraju, gdyby nie dzieło *O naśladowaniu Jezusa Chrystusa*¹. Tradycja i postęp, ówczesne dążenia społeczności Włoch, zbiegły się w nim i w pewnej mierze zharmonizowały się z sobą w jego duchu i w jego nauczaniu psychologiczno-pedaagogicznym. Źródła, z których czerpał przyczyniły się do powstania systemu wychowawczego, który opierał się na trzech filarach:

- a. prewencja,
- b. rozumność, amorevolezza, religia,
- c. asystencja.

Dzięki temu Jan Bosco stał się człowiekiem „złotego środka”.

Aspekt prewencyjny

System wychowawczy Jana Bosco realizowany w placówkach salezjańskich został wypracowany na bazie paradygmatu chrześcijańskiego, w którym wychowanie jest procesem towarzyszenia człowiekowi na drodze rozwoju ku pełni człowieczeństwa. Cechą charakterystyczną psychologii Bosco jest prewencja. Dlatego stworzony przez niego system wychowawczy nazywany jest systemem zapobiegawczym, uprzedzającym lub prewencyjnym.

¹ Zob. M. Marrocchi, Le fonti della spiritualit di don Bosco, in AA. VV., Don Bosco. Ispirazioni, Proposte, Strategie educative, Torino 1989, 19nn.

Idea prewencji przyjęta przez Jana Bosco uwarunkowana była oryginalnym doświadczeniem osobistym, utrata ojca w wieku dwóch lat, nauka zawodów, a wreszcie pobyt w seminarium duchownym.

Tym, co wyróżnia ks. Bosco w jego epoce, było odcięcie się od panującego ówczesnie rygoryzmu pedagogicznego. „W historii wychowania nie spotyka się często takich, jak on, którzy by poświęcili tyle lat, podjęli tyle trudów i ponieśli tyle ofiar, by bardziej zainteresować się podmiotem wychowania, widzieć go głębiej i doprowadzić do pełni rozwojowej tak, że bez obaw można go umieścić wśród najwybitniejszych wychowawców wszystkich czasów”². J. Aubry natomiast pisał: „(...) nie znajdziemy podobnego świętego, który jak ks. Bosko mógłby być utożsamiony z chłopcami; który posiadałby tak wysoki stopień ‘świętej obsesji’, aby uszczęśliwić młodzież, szczególnie tę biedną”³.

Jana Bosco charakteryzowało wyjątkowym podejściem do trudnej młodzieży, często powtarzał: „Dla waszego dobra nieustannie szukam właściwych rozwiązań, dla was pracuję, dla was żyję i za was jestem gotów także oddać swoje życie”⁴.

Pasja, z jaką oddawał się pracy wychowawczej miała swoje źródła w twierdzeniu, że kształtowanie osobowości stanowi najważniejsze zadanie człowieka i to nie tylko w rodzinie, ale i społeczeństwie, w tym i Kościele. Za życia do swych duchowych synów i córek mówił: „Chcecie zrobić rzecz dobrą? Wychowujcie młodzież. Chcecie zrobić rzecz świętą? Wychowujcie młodzież. Chcecie zrobić rzecz najświętszą? Wychowujcie młodzież. Chcecie uczynić rzecz boską? Wychowujcie młodzież. Co więcej, wśród rzeczy boskich ta jest najbardziej boska”⁵.

Tak więc charakterystyczną cechą jego systemu wychowawczego była „idea prewencyjna”. Prewencji stanowi klucz i podstawę całej jego metody wychowawczej. Jan Bosco żywił przekonanie, iż lepsze jest zapobieganie, przeciwdziałać, niż

² A. Amadei, *Don Bosco e il suo apostolato*, Torino 1943, s. 693.

³ J. Aubry, *L’originale santità di Don Bosco nel suo vivere per e con giovani*, w: *Il sistema preventivo vissuto come cammino di santità*, Torino 1981, s. 13.

⁴ Cyt za: *Konstytucja Salezjańska*, nr. 272.

⁵ *Ibidem*, nr. 2.

„leczyć”: „(...) lepiej działać prewencyjnie, niż wymierzać kary”⁶. Był przekonany, że „człowiek nie jest z natury zły”, dlatego o wiele łatwiej ochronić i umocnić w nim naturalne dobro, niż leczyć zranienia wynikające z błędnego wychowania, zgorśzenia, doznanych krzywd. Najlepszą formą zapobiegania zła i naprawy społeczeństwa, jego zdaniem było dobre wychowanie. Zgodnie z optymistycznym humanizmem chrześcijańskim ksiądz Bosko uważał, że należy koncentrować się na dobru z jednoczesnym odwracaniem się od zła⁷.

Idea prewencji przeszczepiona na pole wychowania zaowocowała w życiu świętego bogatym i oryginalnym doświadczeniem wychowawczym, które nazwał systemem prewencyjnym. Stanowi on metodę wychowawczą, którą można opisać za pomocą kilku zasad i wskazań. Uczynimy to w kolejnych punktach. Zgodnie z przyjętą ideą pracy.

Rozumność, amorevolezza, religia,

Triada: „rozum, religia, miłość” jest syntetycznym ujęciem głównych elementów metody wychowawczej księdza Bosko. Święty wskazuje, że tym, co ogniskuje system prewencyjny jest „manifestowana w praktyce miłość” (amorevolezza).

Analizując triadę zatrzymajmy się w tym miejscu na zagadnieniu rozumności. Rozum w pedagogice św. Jana Bosko nie był ujmowany w kategoriach filozoficznych czy teologicznych, lecz jako naturalny sposób odniesień osoby do zastanej rzeczywistości. Można więc twierdzić, że jest to zasada realizmu pedagogicznego i roztropności wychowawczej. Występuje w powiązaniu z dwoma pozostałymi, tj.: miłością i religią tworzy z nimi organiczną całość.

Odwołując się do aspektu rozumności ks. Bosko ujmował ten element jako „postawę mądrości” ujawniającej się w zwykłym i autentycznym otwarciu na osobowy dialog z wychowankiem, w trosce o jego rozwój i dobro. Rozumność, jako

⁶ A. Martinelli, *La santità giovanile nelle biografie scritte da Don Bosco. Approccio storico*, w: *Il sistema preventivo vissuto*, Roma 1981, s. 72.

⁷ Zob. K. Misiąszek, *System prewencyjny św. Jana Bosko w wychowaniu szkolnym*, w: www.opoka.org.pl (stan z dnia 23.I.2015r.)

postawa roztropności i realności w kontaktach, miała swoje szczególne zastosowanie w czasie zaistniałych konfliktów w grupie chłopców. W takich sytuacjach ks. Bosko polecał dokładne i w miarę obiektywne zbadanie źródła konfliktów, doprowadzając do porozumienia stron.

Zasada rozumności wiele razy występuje w regulaminach, które Święty opracował tak dla prowadzonych przez siebie oratoriów, jak i dla nowo powstałej kongregacji i domu zakonnego. Niemalą troską było nadanie dziełom takich form organizacyjnych, aby one nie niszczyły atmosfery rodzinnej i przyjacielskiej. Świadom zaś, że każda struktura niesie ze sobą takie niebezpieczeństwo, nastawał by regulamin zawierał wskazania życiowe, a nie tylko dręczące przepisy. Regulaminy miały przede wszystkim określać ramy, miejsce i sposób wykonywania pracy⁸.

Natomiast element miłości w wychowaniu stanowiły istotne wartości klimatu rodzinnego w jego wspólnocie wychowawczej, służąc w dużej mierze do pozyskania zaufania chłopców. Wyrażały się najbardziej w wyznawanej przez niego zasadzie wychowawczej: „Jeśli chcesz, aby cię szanowano, postępuj tak, aby cię najpierw pokochano”⁹. Miłość, regulowała odniesienia personalne wychowawców do wychowanków i odwrotnie. Jan Bosco pragnął by „(...)z miłością (con amorevolezza) odnosić się do chłopców i traktować ich dobrze. Powinno to być cechą każdego bez wyjątku (...)”¹⁰. Miłość wychowawcza nie mogła się realizować bez zasady religijności.

Zasada ta strzegła wychowanka przed zachowaniami destruktywnymi. Właściwie ustawione wychowanie religijne powinno być włączone w formowanie całej osobowości, w centrum, której znajduje się wolność. Ta zaś ma być ukierunkowana na dobro i rozumiana jako umiejętność trafnego wyboru wartości

⁸ Zob. K. Misiaszek, System prewencyjny św. Jana Bosko w wychowaniu szkolnym, w: www.opoka.org.pl (stan z dnia 23.I.2015r.)

⁹ G. Bosco, Regolamento per le case della Societ  di S. Francesco di Sales, w: tenże, Scritti sul sistema preventivo, Torino 1970, s. 400.

¹⁰ Cyt za: K. Misiaszek, System prewencyjny św. Jana Bosko w wychowaniu szkolnym, w: www.opoka.org.pl (stan z dnia 23.I.2015r.)

ludzkich i nadprzyrodzonych. Człowiek wolny to ten, który w pełni otwiera się na Boga i nawiązuje personalną przyjaźń z Chrystusem, naśladowując Go w swoim życiu. Głębokie zjednoczenie z Chrystusem wyzwala bowiem od lęku przed złem i śmiercią¹¹. Ksiądz Bosko, respektując autonomię wychowanka, nie zmuszał go do praktyk sakramentalnych. Zachęcając zaś do nich, ukazywał ich wartości rozwojowe i społeczne¹².

Praktyczna rozumności, miłości i religijności wychowawczej jest czymś więcej niż najszlachetniejszym ludzkim spojrzeniem na rzeczywistość wychowawczą. Ma ona charakter transcendentny, tkwi korzeniami w nadprzyrodzonej miłości Boga i jest odbiciem Jego miłosierdzia. Ta miłość jest rozumna, dojrzała, niekiedy wymagająca. Winna budzić wzajemność. Dlatego też „(...) nie chodzi tylko o to, aby ludzie młodzi byli kochani, ale o to, aby odczuwali, że są kochani”¹³.

Człowiek „stworzony na obraz i podobieństwo Boga”, chciany i kochany przez Stwórcę został obdarzony światłem rozumu i wolnością. Dar rozumu pozwala mu odkrywać Boga w rzeczach stworzonych, wnikać w ustanowiony przez Niego porządek, poszukiwać autentycznego dobra i zgłębiać zamysły Stwórcy wobec siebie. Odwoływanie się przez wychowawcę do racji rozumowych stwarza płaszczyznę porozumienia i komunikacji z wychowankiem: rozum to środek, jakie wychowawca musi ustawicznie stosować, nauczać ich i sam według nich postępować, jeśli chce mieć posłuch i cel swój osiągnąć. Dlatego też zwornikiem całego dzieła pedagogicznego powinno być wychowanie w duchu rozumności, miłości i religijności.

Asystencja

Towarzystwo – czyli asystencja – jest wyrazem praktycznej miłości wychowawcy do wychowanka. Jest troską o właściwe ukierunkowanie drzemiącego

¹¹ Ibidem.

¹² Zob. G. Bosco, *Vita del giovanetto Savio Domenico, allievo dell'Oratorio di San Francesco di Sales*, Torino 1859, s. 295.

¹³ G. Bosco, *Vita del giovanetto Savio Domenico*, dz. cyt., s. 201.

w nim potencjału, darów natury i łaski. Winna być rozumiana jako odzwierciedlenie postawy Boga, który „dał swego Syna by Ten zbawił świat”.

Wychowanie człowieka jest niezwykle delikatnym i wielowymiarowym procesem rozwoju: między innymi składa się z nabywania dojrzałości fizycznej i sprawnościowej, formacji intelektu, dojrzewania w zakresie wolności wyborów, dojrzałości emocjonalnej, moralnej i duchowej, nawiązywania głębokich więzi międzyludzkich, przygotowania do małżeństwa, wprowadzenia w życie społeczne i polityczne, kształtowania zdrowej religijności itd.

Młody człowiek nie ma jeszcze doświadczenia, jest w trakcie poznawania siebie i nabywania wiedzy o świecie, dopiero zdobywa pewne sprawności, umiejętności i cnoty. Młodzieniec łatwo ulega nastrojom, jest zmienny, szybko zapomina o swoich obowiązkach i powinnościach, a w niepowodzeniach szybko się zniechęca i poddaje zwątpieniu, stąd potrzebuje zachęty, wsparcia, ukierunkowania, ukazania autentycznych wartości, ale także życzliwego napominania, słów mobilizacji. Ludzie młodzi potrzebują wsparcia, towarzyszenia, roztropności w stawianiu wymagań, horyzontów rozwoju, rozbudzenia w nich fascynacji wartościami i ukazywania wzniosłych ideałów.

Ponadto młodość, jak mawiał ksiądz Bosko, cechuje *mobilità giovanile*, czyli młodzieńcza żywość, niestałość, ruchliwość, zmienność, kruchość psychiczna. „Podobnie jak delikatna roślinka, która chociaż została zasadzona w dobrej ziemi w ogrodzie, to jednak niekiedy marnieje i usycha, jeżeli nie jest uprawiana i można by rzec nie prowadzi się jej do uzyskania pewnej wielkości, tak również wy, drodzy moi synowie, ulegniecie złu, jeżeli nie pozwolicie się prowadzić tym, którzy mają o was staranie”¹⁴.

Konkluzja

Metoda wychowawcza św. Jana Bosco nie jest tylko zbiorem wskazań, środków, narzędzi, ale przede wszystkim wyrazem integracji osobowości założyciela

¹⁴ Cyt za: E. Viganñ, *Il progetto educativo salesiano*, „Atti del Consiglio Superiore della Società Salesiana” 69 (1978) nr 290, s. 9.

Zgromadzenia Salezjańskiego. Wezwanie ku kształtowaniu młodych ludzi jest dalekosiężnym działaniem polegającym na sile oddziaływania wewnętrznych empatycznych nastawień ku wychowankowi.

Wydaje się zatem, że oryginalność pedagogiczna św. Jana Bosko sprowadza się do umiejętnego połączenia eklezjalnej praktyki z myślą wychowawczą. Większość komentatorów jego dzieła wychowawczego jest zdania, że nie tyle jest on twórcą zupełnie nowego systemu pedagogicznego, co genialnie adoptował stare i zapomniane metody chrześcijańskie do współczesnych warunków.

W systemie Jana Bosko podkreśla się tworzenie środowiska radości, optymizmu i rodzinności, gdzie problemy wychowanków nie były bagatelizowane, lecz przyjmowane z poczuciem odpowiedzialności.

Bibliografia

- Amadei A., Don Bosco e il suo apostolato, Torino 1943.
Aubry J., L'originale santità di Don Bosco nel suo vivere per e con giovani, w: Il sistema preventivo vissuto come cammino di santità, Torino 1981.
Bosco G., Regolamento per le case della Società di S. Francesco di Sales, w: tenże, Scritti sul sistema preventivo, Torino 1970.
Bosco G., Vita del giovanetto Savio Domenico, allievo dell'Oratorio di San Francesco di Sales, Torino 1859.
Marcocchi M., Le fonti della spiritualità di don Bosco, in AA. VV., Don Bosco. Ispirazioni, Martinelli A., La santità giovanile nelle biografie scritte da Don Bosco. Approccio storico, w: Il sistema preventivo vissuto, Roma 1981.
Misiaszek K., System prewencyjny św. Jana Bosko w wychowaniu szkolnym, w: www.opoka.org.pl (stan z dnia 23.I.2015r.)
Proposte, Strategie educative, Torino 1989.
Konstytucja Salezjańska.
Viganò E., Il progetto educativo salesiano, „Atti del Consiglio Superiore della Società Salesiana” 69 (1978) nr 290, s. 9.

Михайло Белей

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ В ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Постановка проблеми. Вже впродовж майже двох століть психологія намагається віднайти (а за останні півтора століття років і науково обґрунтувати)